

SZOCIOLINGVISZTIKA

Mi a szociolingvisztika?

„A szociolingvisztika legtágabb értelmezésében a nyelvhasználat és a társadalom összefüggéseit vizsgáló empirikus kiindulású kutatási területek összefoglaló neve. Azoknak a területeknek az összessége, amelyek a nyelv és a társadalom, illetve a nyelvhasználati formák és a szociális lét alapjául szolgáló társadalmi struktúrák közötti kapcsolatot vizsgálják. Az a tudományszak, amely abból a feltételezésből indul ki, hogy a társadalmi létet számos, egymással összefüggő minta és magatartásforma szövi át, melyek közül jó néhány nyelvi természetű.” (Bartha Csilla)

A szociolingvisztika indulása

- Kb. 50 éves múlt
- USA, Nagy-Britannia, Nyugat-Európa
- Magyarországon: 1970-es évek
 - Szocializációs különbségek
 - Nyelvi hátrányos helyzet
 - Iskolai teljesítés

1980-as évektől fellendülés:

MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya

Kontra Miklós 1987-1988

<http://www.nytud.hu/oszt/elonyelv/>

20. századi előzmények

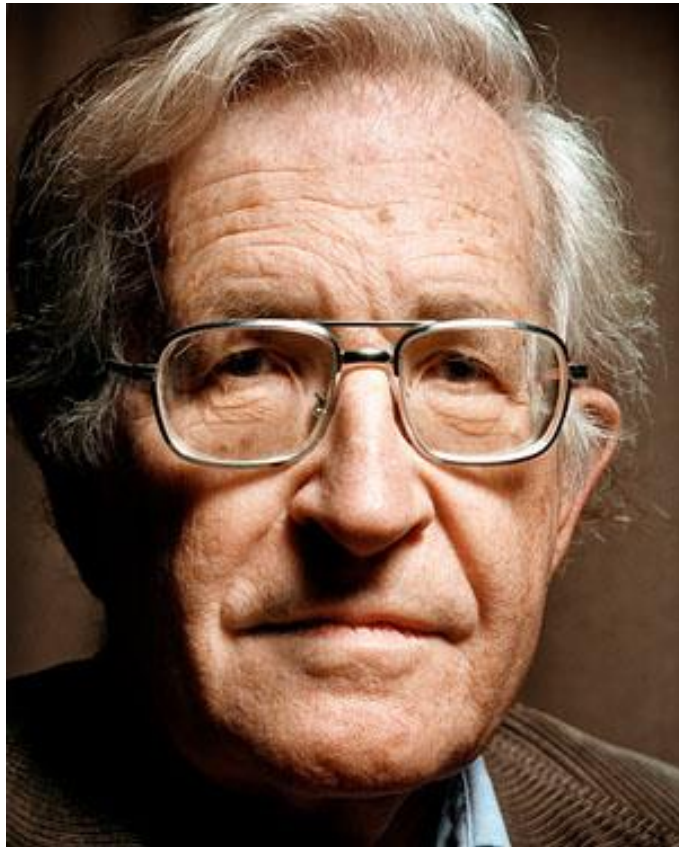
1857–1913

- nyelv – beszéd
- diakrónia – szinkrónia
- belső – külső nyelvészet

Strukturalizmus

- Nem használták az empirikus adatokat:
 - ❑ Jelen és múlt különválasztása
 - ❑ Pl. hangváltozásokat nem lehet közvetlen módon megfigyelni
 - ❑ Szabad változók a különböző formák

Noam Chomsky (1928–)

- Standard elmélet > generatív grammatika
- Ideális beszélő
- Homogén beszélőközség
- Univerzális grammatika

„A nyelvelmélet elsődlegesen egy teljesen homogén beszélőközösség ideális beszélőjével-hallgatójával foglalkozik, aki tökéletesen tudja nyelvét, és akit nem befolyásolnak olyan grammatikai szempontból érdektelen körülmények, mint az emlékezet korlátai, kihagyásai, a figyelem és az érdeklődés elterelődése és a hibák (legyenek azok véletlenszerűek vagy jellegzetesek), amikor tényleges performanciájában alkalmazza tudását. Úgy látom, ez volt az alapállása a modern általános nyelvészet alapítóinak, és semmilyen nyomós ok nem merült fel, amiért ezt meg kellene változtatni. A tényleges nyelvi performance vizsgálatakor számos tényező kölcsönhatását kell figyelembe vennünk, amelyek közül a beszélő-hallgató e performance alapjául szolgáló kompetenciája csak az egyik. Ebből a szempontból a nyelv tanulmányozása nem különbözik más bonyolult jelenségek empirikus vizsgálatától.” (Chomsky 1965: 3-4)

Problémák

- Nincs ideális beszélő
- Agrammatikus formák
- Bi- és multilingvis beszélők

Azonos szerkezet – különböző jelentés

Különböző szerkezet – azonos jelentés

- „Nagyon fáradt vagyok.”
- A gyerek takarítsa ki a szobát.
- Ablak becsukatása

→ Pragmatika, diskurzuselemzés

- Szociolingvisztika: valódi beszélőközösségben

Szociolingvisztika (kieg.)

Mikro-szociolingvisztika (Szociolingvisztika)

- Nyelvi adatokból indul ki.
- A beszélők hogyan vonatkoztatnak ebből a beszélő műveltségbeli, gazd-i, társ-i helyzetére

Makro-szociolingvisztika (Nyelvszociológia)

- A nyelvnek, nyelv(vált.)nak a társ-ban betöltött szerepét vizsgálja.
- A nyelvváltozatot beszélők miért rendelkeznek befolyással, kirekesztettek a társ-ban?
- A nyelv(vált.) valós és szimbolikus szerepe?
- Etnikai–kulturális identitásképző szerep

Módszerek

Leíró v. elméleti nyelvészet

- Saját nyelvhasználat, intuíció
- Szépirodalom, sajtó, írott dokumentumok
- TV, rádió

Szociolingvisztika

- megfigyelői paradoxon – Labov
 1. Résztvevő megfigyelés
 2. Szociolingvisztikai interjú: irányított beszélgetés + teszt
- A minta kiválasztása: nagy mennyiségű, összemérhető, megismételhető.
- Szoc-i tényezők figyelembevétele

William Labov (1927–)

Nyelvi változatosság

- Területi és társadalmi dialektusok
- Stílusok
- Regiszterek

- Nyelvi repertoár: a közösség tagjai számára a társ-i érintkezésben rendelkezésre álló nyelvi források összességéből álló készlet.

- Egyéni nyelvi repertoár

Nyelvi változatosság

- <https://www.youtube.com/watch?v=LWgLpHbktnw>
- <https://www.youtube.com/watch?v=TQZs8zaehJw>
- <https://www.youtube.com/watch?v=n6vMzo2dgdQ>

Nyelv vagy dialektus?

„a nyelv egy olyan dialektus, amelynek önálló hadserege és hadiflottája van” (Max Weinreich)

Társ-i, pol-i, etnikai vallási, nyelvi stb. szempontok

Mi alapján különíthető el?

- Kölcsönös érthetőség
- Földrajzi tényezők
- Nyelvtani egyezés

Nyelv vagy dialektus?

Kölcsönös érthetőség?

Dán: Hun sidder i vinduet og ser ud over gaden.

Norvég: Hun sitter i vinduet og ser ut over gatan.

Svéd: Hon sitter i fönstret och ser ut över gatan.

Nyelv vagy dialektus?

- Kínai nyelv?
- Mandarin kínai v. északi nyelv kb. 836 millió beszélő (71,5%)
- Wu kb. 77 millió beszélő (8,5%)
- kantoni nyelv kb. 71 millió beszélő (5%)
- Min kb. 60 millió beszélő (4,1%)
- Xiang kb. 36 millió beszélő (3,8%)
- Hakka kb. 34 millió beszélő (3,7%)
- Gan kb. 31 millió beszélő (2,4%)

- 嗨 – Szia!

Nyelv vagy dialektus?

- Indiai hindi és Pakisztáni urdu
- हाय
- بیلو

Nyelv vagy dialektus?

- Szerb és horvát
- Добар дан
- dobar dan

A nyelvi változatok különböző típusai

JELLEMZŐK				VÁLTOZAT TÍPUSA
Sztenderdizáció	Autonómia	Történetiség	Vitalitás	
+	+	+	+	sztenderd
-	+	+	+	alapnyelv (vernakuláris)
-	-	+	+	dialektus
-	-	-	+	kreol
-	-	-	-	pidzsin
+	+	+	-	klasszikus (holt) nyelvek
+	+	-	-	mesterséges nyelv

Sztenderd

„A sztenderd magyar tehát a magyarnak az a változata, amelyet általában nyomtatásban használnak és amelyet normális körülmények között az iskolában és a nyelvet tanuló nem anyanyelvi beszélőknek tanítanak. Ez az a változat, amelyet az iskolázott emberek beszélnek, amelyet a rádióban, televízióban és más hasonló helyzetekben alkalmaznak. Fontos megjegyezni, hogy a sztenderd és a nem sztenderd közötti különbségnek elvben nincs köze a formális és a társalgási nyelv közötti különbséghez, vagy az olyan - nem nyelvészeti - fogalmakhoz, mint a "helytelen nyelv". A sztenderd magyarnak is van társalgási és formális változata, s a sztenderd magyart beszélők éppannyit szitkozódhatnak, mint a többiek.” Bartha Csilla

Alapnyelv

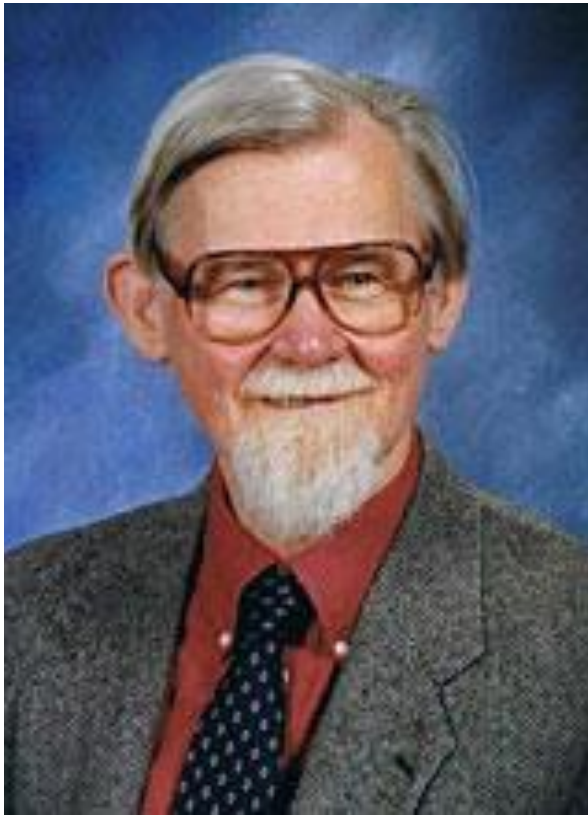
„Az alapnyelv a serdülőkor előtt, általában otthon, az elsődleges szocializáció során a legteljesebben elsajátított nyelvváltozat, amely rendkívül szabályos természetű beszéd mód, és amelyet a beszélők a legkövetlenebb helyzetekben (például családi körben) használnak.” Bartha Csilla

Beszélőközösség

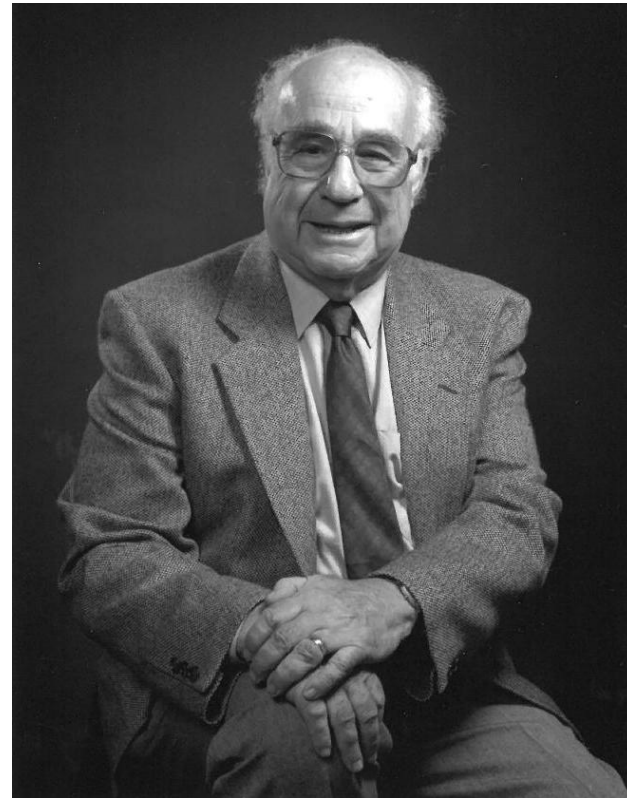
„Eszerint a nyelvi közösség olyan társadalmi csoport - lehet egynyelvű vagy többnyelvű -, amelyet a társadalmi interakció-rendszerek gyakorisága fog össze, és amelyet a környező területektől a kommunikáció vonalának gyengesége választ el. A nyelvi közösségek állhatnak kis csoportokból, amelyekben a csoporttagokat közvetlen kapcsolat köti össze. vagy létezhetnek nagy területeken is, attól függően, hogy milyen szintű általánosításra törekszünk.” (Gumperz 1968/1975)

Kommunikatív kompetencia

- Dell Hymes (1927–2009)

- John J. Gumperz (1922–2013)

Kommunikatív kompetencia

„A kommunikatív kompetencia nemcsak a nyelvi kód, valamint az elvont szabályok ismeretét foglalja magában, hanem azt a tudást is jelenti, amely képessé tesz bennünket arra, hogy meghatározott helyzetekben e helyzetnek megfelelően használjuk a nyelvet. A nyelvi kompetencián túl tehát az a társadalmi és kulturális tudás is beletartozik, amely alapján a beszélő használni és társadalmilag értelmezni is tudja a nyelvi formákat.”
(Bartha Csilla)

A szociolingvisztika

„A nyelv és a társadalom kapcsolatát vizsgáló területek közül azoknak az összefoglaló neve, amelyek célja nem pusztán a társadalom tanulmányozása, mint például az etnometodológiaé. A szociolingvisztikai kutatások az emberi nyelv természetét szeretnék jobban megérteni, mégpedig azáltal, hogy a nyelvet annak társas környezetében vizsgálják, és/vagy céljuk, hogy eljussanak a nyelv és a társadalom viszonyának és kölcsönhatásának jobb megértéséhez. A szociolingvisztikához tartozik az antropológiai nyelvészet, a dialektológia, a diskurzuselemzés, a beszélésnéprajz, a geolingvisztika, a nyelvérintkezések tanulmányozása, a szekuláris nyelvészet, a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia.” Trudgill

A szociolingvisztika

„A nyelv és a társadalom kapcsolatát vizsgáló területek közül azoknak az összefoglaló neve, amelyek célja nem pusztán a társadalom tanulmányozása, mint például az etnometodológiaé. A szociolingvisztikai kutatások az emberi **A területi változatok mellett a mégpec környezet nyelv különböző változatait elemzi.** < , hogy eljussanak a nyelv és a társadalom viszonyának és kölcsönhatásának jobb megértéséhez. A szociolingvisztikához tartozik az antropológiai nyelvészet, a dialektológia, a diskurzuselemzés, a beszélésnéprajz, a geolingvisztika, a nyelvérintkezések tanulmányozása, a szekuláris nyelvészet, a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia.” Trudgill

A szociolingvisztika

„A nyelv és a társadalom kapcsolatát vizsgáló területek közül azoknak az összefoglaló neve, amelyek célja nem pusztán a társadalom tanulmányozása, mint például az etnometodológiaé. A szociolingvisztikai kutatások az emberi nyelv természetét szeretnék jobban megérteni, még **Kvantitatív módszereket alkalmazó,** ak társas körn **földrajzi alapú dialektológia.** uk, hogy eljus **nyának és kölcsönhatásának jobb megértéséhez.** A szociolingvisztikához tartozik az antropológiai nyelvészet, a dialektológia, a diskurzuselemzés, a beszélésnéprajz, **a geolingvisztika,** a nyelvérintkezések tanulmányozása, a szekuláris nyelvészet, a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia.” Trudgill

A szociolingvisztika

„A nyelv és a társadalom kapcsolatát vizsgáló területek közül azoknak az összefoglaló neve, amelyek célja nem pusztán a társadalom tanulmányozása, mint például az etnometodológiaé. A szociolingvisztikai kutatások az emberi nyelv természetét szeretnék jobban megérteni, mégpedig **A különböző kultúrákban a társas helyzetekhez kötődően milyen szabályok érvényesek?** annak társas környezetében. Megtudjuk, hogy eljussanak-e a társas környezetükön keresztül a társas környékükre, és kölcsönhatásba lépnek-e a társas környékükkel. A szociolingvisztikához tartozik az antropológiai nyelvészet, a dialektológia, a diskurzuselemzés, a **beszélésnéprajz**, a geolingvisztika, a nyelvérintkezések tanulmányozása, a szekuláris nyelvészet, a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia.” Trudgill

A szociolingvisztika

„A nyelv és a társadalom kapcsolatát vizsgáló területek közül azoknak az összefoglaló neve, amelyek célja nem pusztán a nyelv és a társadalom viszonyának és kölcsönhatásának jobb megértéséhez. A szociolingvisztikához tartozik az antropológiai nyelvészet, a dialektológia, a diskurzuselemzés, a beszélésnéprajz, a geolingvisztika, a nyelvérintkezések tanulmányozása, a szekuláris nyelvészet, a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia.” Trudgill

A közösségek struktúrájáról, kultúrájáról a nyelv és a nyelvhasználati normák által tudjon meg minél többet.

A szociolingvisztika

„A nyelv és a társadalom kapcsolatát vizsgáló területek közül azoknak az összefoglaló neve, amelyek célja nem pusztán a társadalom tanulmányozása, mint például az etnometodológiaé. A szociolingvisztikai kutatások az emberi nyelv természetét szeretnék jobban megérteni, mégpedig azért, hogy a nyelvet annak társas környezetében vizsgálják, és/vagy céljuk, hogy eljussanak a nyelv és a társadalom viszonyának és kölcsönhatásának megértéséhez. A szociolingvisztika a nyelvészeti és a szociológiai nyelvészetek közötti szoros kapcsolatban vizsgálja a beszélnéprajz, a geolingvisztika, a nyelvérrintkezések tanulmányozása, a szekuláris nyelvészet, a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia és a nyelvpszichológia.” Trudgill

A szociolingvisztika

1. A nyelv társas jellegével is foglalkozik = a nyelv közösségi jellegét mindenképpen figyelembe veszi.
2. Több terület összefoglaló neve.
3. Legsikeresebben a jelenkori állapot vizsgálható, de nem másodlagos a nyelvtörténet. Szinkrónia és diakrónia nem választható szét.

Rendszernyelvészet vs. szociolingvisztika

A nyelv alapvető jellemzői

1. Beágyazottan él abban a közösségben, ahol használják.
2. Nem homogén.
3. Folyamatosan változik.

A nemzeti nyelv (igényes írott nyelv)

Igényes köznyelv
Szaknyelvek
Publicisztika
Ifjúsági ny. Zsargon
Családi nyh. argó

R
É
T
E
G-

és

Cs
O
P
O
R
T
Ny
E
L
V
E
K

nyelvjárások

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

Sebestyén Árpád (1988)

A) *Normatív nyelvváltozatok*

- a) irodalmi nyelv
- b) köznyelv

B) *Területi nyelvváltozatok: népnyelv*

- a) nyelvjárástípusok
- b) helyi nyelvjárások

C) *Társadalmi nyelvváltozatok (csoportnyelvek)*

- a) szaknyelvek
- b) hobbinyelvek
- c) életkori nyelvváltozatok
- d) argó

Wacha Imre (1992)

A) *Igényszint szerinti rétegződés*

- a) irodalmi nyelv
- b) köznyelv
- c) népnyelv (regionális köznyelv is)

B) *Területi-földrajzi rétegződés nyelvjárások*

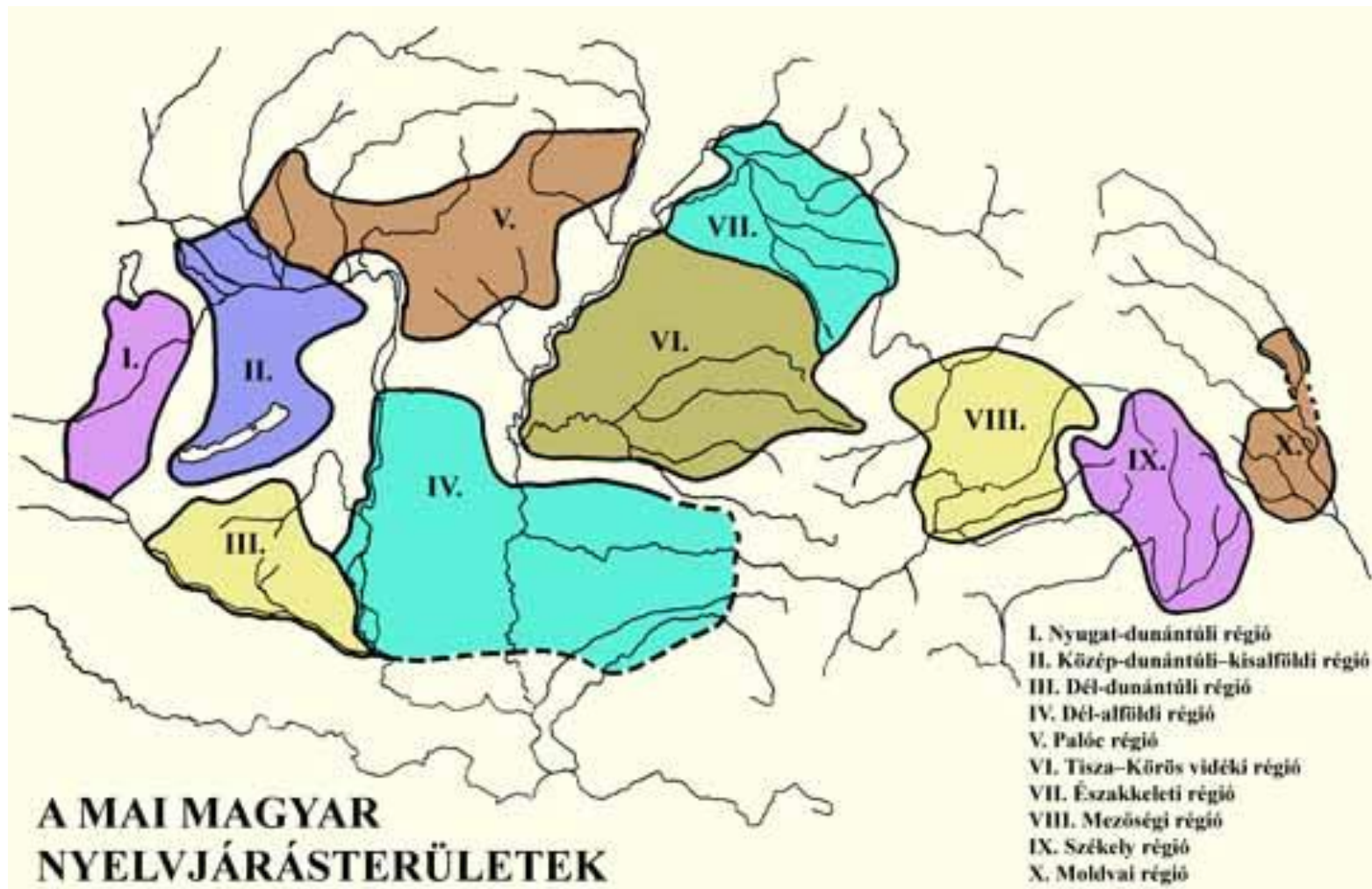
C) *Foglalkozás szerinti rétegződés*

szaknyelvek (pl. tudományok, jog, mozgalmi, hivatalos. ifjúsági, tolvajnyelv stb.)

D) *A társadalmi (csoportok szerinti) rétegződés*

pl. társalgási, hivatalos, közéleti, ifjúsági, dajkanyelv

Nyelvjárások

Milyen nyelvjárás?

- <https://www.youtube.com/watch?v=Ro6qrGhXN1c>

Problémák

- Kategória a társ-i réteg, de az életkor, foglalkozás nem alakít ki társ-i réteget
- Egybemosódik a nyelvváltozat, a stílusréteg és a szövegtípus
- A nyelvváltozatot egymástól függetlenül írja le

- Diszkrét és statikus kategóriák

- Kategorikus szabályok

Helyette

- Nincs függőleges és vízszintes tagolódás, mert nem különül el a nyelvhasználatban sem
- A sztenderd nyelvváltozat nem eszményi, nincs kiemelt szerepe
- SŐT szabálytalanabb, használata nagyobb odafigyelést igényel
- Tekintélye a társ-i megítélésnek köszönhető csupán (nem nyelvi megfontolások okán)